

Hlavní problémy současné právní úpravy v oblasti právního uznání genderové identity a návrhy jejich řešení

Lucian Otáhal, Ondřej Plešmíd

Platforma
pro rovnoprávnost,
uznání a diverzitu

Součástí mezinárodního katalogu lidských práv je i právo na uznání genderové identity. Právní situace transgender osob v České republice není z pohledu jejich lidských práv ideální. Tento text představuje současné právní podmínky pro uznání genderové identity a navrhuje opatření ke změnám do budoucna.

Praha, leden 2015
(aktualizováno v březnu 2015)

I.

Vysvětlení pojmů

Kdo jsou transgender lidé?

Pojmem „transgender lidé“ nebo „translidé“ označujeme osoby, jejichž genderová identita je odlišná od jejich biologického pohlaví. Pojem „transgender osoba“ není zdaleka totožný s pojmem „transsexuál“. Jedním z hlavních dělítek mezi těmito dvěma výrazy je operace, kterou dochází k fyzické přeměně pohlavních orgánů – transsexuálové jsou lidé, kteří tuto operaci chtějí podstoupit nebo podstoupili. Tito lidé nicméně tvoří pouze určité procento mezi transgender osobami.

Co je právní uznání genderové identity?

Řada transgender osob o operativní změnu pohlaví z různých důvodů neusiluje. Někteří preferují pouze hormonální terapii, která může do určité míry uzpůsobit jejich vnější vzhled do genderové role, se kterou se identifikují (změna hlasu, růst vousů). Genderová identita je znakem, který je vlastní každému člověku. Tato identita je však u transgender osob odlišná od jejich pohlaví biologického. Součástí práva na soukromý život je, aby každý jednotlivec mohl žít svobodně podle toho, jak se identifikuje¹. Stát by měl identitu osoby právně uznat a klást při tom co nejméně administrativních podmínek.

Z hlediska práva na genderovou identitu je zásadní, aby osobní doklady člověka odpovídaly pohlaví, ke kterému se cítí být příslušný, případně, aby položku „pohlaví“ neuváděly vůbec. Rozpor mezi „právním“ pohlavím (tedy tím, které je uvedeno v osobních dokladech) a „zjevným“ (pohlavím, na které se daná osoba cítí a podle kterého volí styl chování, oblékání a vystupování) je pro transgender osoby každodenním zdrojem nepříjemností. Ve všech situacích, kdy se musí prezentovat občanským či jiným identifikačním průkazem, představit jménem, musí, často veřejně, vysvětlovat detaily ze svého soukromého života (potvrzovat svou skutečnou identitu, její shodu s údaji uvedenými v osobních dokladech). Tyto situace jsou přitom zcela zbytečné – pohlaví není identifikačním údajem fyzické osoby a ve většině situací není údajem, který by mělo být nutné prezentovat navenek a který by jakkoliv podmiňoval interakci osoby v právních vztazích.

Genderová identita a „změna pohlaví“

Pro české právo je pojem „genderová identita“ neznámý. Pracuje s termínem „změna pohlaví“. Vztah těchto dvou výrazů je potřeba vnímat jako komplementární. Změna pohlaví v pojetí našich zákonů je de facto dosažením souladu mezi vnitřní genderovou identitou člověka a jeho právním pohlavím. To, že české právní předpisy pojem „genderová identita“ nepoužívají, má svojí hlubší podstatu. Je to odraz medicínského pojetí transsexuality jako nemoci, kterou je třeba léčit. Toto medicínské pojetí u většiny české odborné veřejnosti stále

¹ Evropský soud pro lidská práva, případ *Van Kück v. Německo*, stížnost č. 35968/97 ze dne 12. 6. 2003.

převládá. U zákonodárců i širší veřejnosti můžeme spíše hovořit o nedostatečné informovanosti, přičemž hraje svou roli i genderově stereotypní vnímání světa, podle kterého je člověk buď mužem, nebo ženou. Pochopení, že svět a tím i genderové identity lidí jsou rozmanitější, je otázkou osvěty a vzdělávání. Tento text se zabývá právní stránkou věci a nastiňuje, v čem je současná právní úprava problematická a jakým způsobem by měla být rozmanitost genderových identit promítnuta do zákona v budoucnu.

II. Právní podmínky pro změnu pohlaví

Abychom porozuměli tomu, co z právního hlediska znamená změna pohlaví, je nutné si nejprve položit otázku, ve kterém okamžiku k takové změně dochází. Z formálně právního hlediska jde o den, který je uveden v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotnických služeb, který uskutečnil chirurgické zákroky. Náš právní řád tedy změnu pohlaví váže na provedení chirurgické operace, již předchází řada dalších podmínek, které musí žadatel splnit.

Právní podmínky pro změnu pohlaví jsou upraveny ve dvou právních předpisech: v občanském zákoníku² a zákoně o specifických zdravotních službách³. Zákon o specifických zdravotních službách řeší spíše medicínské otázky: léčbu pacienta a postup při ní a konkrétní podmínky realizace chirurgického zákroku⁴; občanský zákoník se změnou pohlaví zabývá v § 29 z pohledu osobního statutu člověka.

Člověk, který usiluje o úřední změnu pohlaví, musí splnit tyto podmínky:

1. podrobit se chirurgickému zákroku, při kterém dojde k přeměně pohlavních orgánů a ke znemožnění reprodukční funkce;
2. musí být starší 18 let;
3. mít lékařsky jednoznačně stanovenou poruchu sexuální identifikace;
4. prokázat schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví;
5. nesmí žít v manželství ani v registrovaném partnerství.

1. Operativní změna pohlaví – chirurgický zákrok

Úřední změnu pohlaví nelze provést bez toho, aby se člověk podrobil operaci, kdy dojde k tzv. přeměně pohlavních orgánů. Pro řadu transgender osob je z tohoto důvodu provedení úřední změny pohlaví (tedy změna jména a změna úředních identifikátorů pohlaví v dokladech) nedosažitelná. *Existuje nezanedbatelné procento osob, které se sice neidentifikují v souladu se svým biologickým pohlavím, avšak podstoupení chirurgického zákroku, který je závažným zásahem do tělesné integrity, je pro ně nemyslitelné anebo není ze zdravotních důvodů a rizika možných zdravotních komplikací možné.* Tyto osoby podle současné právní úpravy na úřední změnu pohlaví nikdy nedosáhnou.

Zákon rovněž požaduje, aby došlo ke znemožnění reprodukční funkce, tedy ke sterilizaci/kastraci. Souhlas s tímto zákrokem znamená pro transgender osoby učinění doživotního rozhodnutí a nezvratné volby – buď budou formálně žít v souladu s pohlavím, dle kterého se definují, avšak nebudou nikdy moci mít vlastní děti, anebo si zachovají reprodukční možnost, ale úřední změny pohlaví nikdy nedosáhnou. *Vzhledem k neznalosti rozmanitosti genderových identit se značná část společnosti mylně domnívá, že všechny*

² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

³ Zákon č. 373/2011 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

⁴ § 21 až 23.

trans osoby touží po operativní změně pohlaví a chirurgické zákroky tak podstupují zcela dobrovolně s touhou, aby jejich tělo odpovídalo jimi preferovanému pohlaví.

Chirurgické zákroky lze provést pouze na základě písemné žádosti a kladného stanoviska odborné komise. Odbornou komisi ustanovuje Ministerstvo zdravotnictví a jejími členy musí být:

- zdravotnický pracovník, který je zaměstnancem státu zařazeným na Ministerstvo zdravotnictví,
- lékař se způsobilostí v oboru sexuologie,
- lékař se způsobilostí v oboru psychiatrie,
- klinický psycholog,
- lékař se způsobilostí v oboru diabetologie a endokrinologie,
- lékař se způsobilostí v oboru urologie nebo gynekologie a porodnictví
- a právník se znalostmi v oblasti zdravotnického práva.

Výčet chirurgických zákroků, jež mají vést ke změně pohlaví, zákon nestanovuje. V roce 2012 vydalo Ministerstvo zdravotnictví doporučený postup č. 29991/2012 pro provádění chirurgických zákroků směřujících ke změně pohlaví u transsexuálních osob, který tento výčet obsahuje. Jelikož se jedná o doporučený postup, není nezbytně nutné, aby v konkrétním případě byly provedeny všechny zákroky. Především může jít o lékařsky indikovanou neschopnost určitý zákrok podstoupit (např. z důvodu velkého rizika zdravotních komplikací). Doporučený postup má sjednotit provádění zákroků u jednotlivých zdravotnických zařízení, ale současně ponechává na jejich úvaze, jaké operace budou provedeny. Tento právní stav má pozitiva i negativa. *Je nasnadě, že z důvodu možných zdravotních komplikací není možné výčet operací stanovit zákonem. Na druhou stranu je posouzení, zda došlo k „přeměně pohlavních orgánů“ plně na posouzení odborné komise. To je v situaci, kdy je provedení operativní změny pohlaví podmínkou pro úřední změnu pohlaví, diskutabilní.*

Již celkem v 15 zemích Evropy není operativní změna pohlaví pro dosažení úřední změny pohlaví nezbytným požadavkem. Stejný počet států Evropy nepožaduje znemožnění reprodukční funkce.⁵ V Německu zrušil požadavek na chirurgický zákrok (včetně sterilizace) německý ústavní soud. V nedávném rozhodnutí se k této otázce vyjádřil také Evropský soud pro lidská práva v případě *Y. Y. proti Turecku*.⁶ Podle soudu je porušením práva na soukromý a rodinný život, pokud je osobě odmítnuto provedení chirurgického zákroku – změny pohlaví – pouze proto, že má zachovány reprodukční funkce. V tomto zásadním rozhodnutí soud konstatoval, že ačkoliv bylo odmítnutí odůvodněno zákonem (požadavek na znemožnění reprodukční funkce je součástí turecké právní úpravy), neznamená to, že je toto odůvodnění dostatečné. Tento zásah do soukromého života dané osoby totiž dosahuje takové intenzity, že odůvodnění zněním zákona není možné považovat za nezbytné v demokratické společnosti.⁷

⁵ Výčet těchto zemí není zcela totožný. V Rusku (!) a Finsku jsou vyžadovány operativní změny pohlavních orgánů, avšak nikoliv sterilizace. Ve Finsku je vyžadována pouze sterilizace. Zdroj: Ilga Europe Rainbow map and index 2014, dostupné z: http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_europe.

⁶ Evropský soud pro lidská práva, případ *Y. Y. proti Turecku* (stížnost č. 14793/08), 10. 3. 2015.

⁷ Evropský soud pro lidská práva, *Refusal to authorise transsexual to have access to gender reassignment surgery breached right to respect for private life*, tisková zpráva, 10. 3. 2015.

2. Věk 18 let a situace osob omezených na svobodě

Podle zákona o specifických zdravotních službách je možné chirurgický zákrok provést pouze osobám starším 18 let. V praxi však řada transgender lidí pociťuje touhu žít v jiném, než svém biologickém pohlaví, již během období dospívání. Těmto osobám je znemožněn přístup k chirurgickému zákroku a tedy i k legální změně jejich pohlaví.

Jak známo z občanského práva, fyzická osoba nabývá svéprávnosti postupně, plné svéprávnosti nabude až věkem 18 let. Srovnáme-li právní postavení nezletilých s právním postavením osob omezených ve svéprávnosti, dospějeme k závěru, že zákon nastavil podmínky nestejně. Osoby omezené ve svéprávnosti mohou změnu pohlaví podstoupit, avšak se souhlasem soudu⁸. Je nelogické, že zákon zcela zapovídá přístup k chirurgickému zákroku osobám nezletilým. I v jejich případě by měla po řádném posouzení jejich situace tato možnost existovat, například, obdobně jako u osob s omezenou svéprávností, po přivolení soudu. Navíc je podmínka 18 let přímou diskriminací v přístupu ke službám na základě věku, a tedy v rozporu s právem na rovné zacházení zaručeným mj. Úmluvou o právech dítěte a tzv. Jakartskými principy, podle kterých má dítě právo na formování vlastní genderové identity.⁹

Změnu pohlaví nelze provést osobě, která je ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, zabezpečovací detence nebo v ochranném léčení. Osobám, které jsou omezeny na svobodě, je tak právo na uznání jejich genderové identity zcela zapovězeno.

3. Porucha sexuální identifikace

Další z podmínek pro změnu pohlaví je, že daná osoba musí být diagnostikována s poruchou sexuální identifikace (diagnóza F64). Transsexualita je tedy dodnes mezinárodně uznávána jako nemoc zařazená do mezinárodní klasifikace nemocí¹⁰ a je řazena mezi mentální poruchy a poruchy chování. Lidskoprávní aktivisté nicméně argumentují, že transgender identita nemocí není.¹¹ Nutnost diagnostikování této psychické poruchy pro účely správního úkonu, jakým de facto je změna pohlaví v úředních dokumentech, je vnímána jako rozporná s lidskými právy a lidskou důstojností. Na druhou stranu, tato podmínka je vyžadována ve všech státech zemí Rady Evropy.¹²

Ve světě je unikátní argentinská právní úprava, která neklade téměř žádné překážky pro právní uznání pohlaví podle genderové identity jednotlivce. Jedinými dvěma povinnostmi osob, které požadují úřední změnu pohlaví, jsou formálně o změnu pohlaví

⁸ § 21 odst. 4 zákona o specifických zdravotních službách.

⁹ Jakartské principy neboli „Použití mezinárodního práva lidských práv ve vztahu k sexuální orientaci a genderové identitě“ byly připraveny skupinou předních odborníků na lidská práva (akademiků, soudců, členů smluvních orgánů OSN, a dalších, v listopadu 2006 v Jakartě), princip 24 c). Dostupné online: http://www.yogvakartaprinciples.org/principles_en.htm.

¹⁰ Mezinárodně používaným termínem je „*Gender Identity Disorder*“. Mezinárodní klasifikaci nemocí vydává Světová zdravotnická organizace a je dostupná online na <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2015/en>.

¹¹ Köhler, R., Recher, A., Ehrt, J.: Legal Gender Recognition in Europe. A Toolkit. Transgender Europe, 2013.

¹² Ilga Europe Rainbow map and index 2014, dostupné z: http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_europe.

požádat a sdělit úřadům nové jméno podle zvolené genderové role. U nezletilých osob je navíc vyžadován souhlas zákonného zástupce.

Vzhledem k tomu, že medicínská diagnóza je obvykle podmínkou pro přístup k léčebným prostředkům, které umožní transgender osobám přiblížit se fyzicky a hormonálně k pohlaví, se kterým se identifikují, se v této fázi veřejného diskursu nejvíce účelně navrhnout změny legislativy. Tuto otázku je třeba dále diskutovat jak na odborné úrovni, tak v rámci transgender komunity jako takové.

4. Prokázání schopnosti žít trvale jako osoba opačného pohlaví

Podle ustálené praxe v České republice musí osoba, která hodlá postoupit lékařskou změnu pohlaví, žít po období jednoho roku v „rolí“ toho pohlaví, které si zvolila (tedy opačného, než biologického). Tato podmínka je v anglické literatuře označována jako „*real life experience*“. V této „přechodové“ době používá daná osoba neutrálního jména a příjmení¹³, avšak označení jejího pohlaví v úředních dokladech zůstává nezměněno. To v praxi způsobuje nemalé problémy – transgender lidé jsou každodenně vystavováni konfrontaci stran svého „skutečného“ pohlaví, neboť – logicky – jejich pohlaví, které je patrné z vnějšího pohledu, je v rozporu s tím, které mají uvedeno v dokladech. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva¹⁴ plyne, že „čekací doba“ nemůže být aplikována příliš rigidně a že splnění tohoto formálního požadavku nemůže převážit nad lékařským názorem.

5. Požadavek ukončení manželství a registrovaného partnerství

Stále častěji je diskutována podmínka, aby osoby, které žádají o provedení chirurgického zákroku, nežily v manželství ani registrovaném partnerství. To, co není problematické pro osoby, které aktuálně v žádné státem uznávané formě partnerského soužití nežijí, může být nepřekonatelnou překážkou pro ty, které uzavřely manželství nebo registrované partnerství. Touha po změně pohlaví automaticky neznamená, že transgender člověk zamýšlí opustit svého dosavadního partnera. Naopak, v praxi řada transgender osob zůstává se svými partnery i poté, co ke změně pohlaví formálně dojde.

Zákon o specifických zdravotních službách řadí ukončení manželství nebo registrovaného partnerství mezi podmínky, bez jejichž splnění nelze změnu pohlaví provést. Oproti tomu občanský zákoník stanoví, že následkem změny pohlaví zaniká manželství, registrované partnerství či obdobné svazky uzavírané v cizině, automaticky. Mezi oběma zákony je tedy rozpor – není jednoznačné, co je příčinou a co následkem. Občanský zákoník je obecným právním předpisem upravujícím osobní stav člověka. Zákon o specifických zdravotních službách upravuje postup při lékařském výkonu, který má do oblasti osobnosti člověka dopady, je tedy zákonem speciálním a jeho ustanovení se použijí přednostně. Obě ustanovení lze vyložit tak, že ukončení manželství (partnerství) je nezbytnou podmínkou pro provedení chirurgického zákroku vedoucího k formální změně pohlaví. Jestliže v některých

¹³ § 72 odst. 5 písm. a) zákona o matrikách. Změna jména na rodově neutrální může být provedena, jakmile je stanovena diagnóza a je stanoven program léčby komisí.

¹⁴ Evropský soud pro lidská práva, případ *Schlumpf v. Switzerland*, stížnost č. 29002/06 z 8. ledna 2009.

případech vyjde najevo, že manželství (partnerství) přetrvává, přestože změna pohlaví již nastala (například důsledkem chirurgických zákroků v zahraničí), pak lze ustanovení občanského zákoníku vnímat jako pojistku stanovící, že tyto svazky následkem změny pohlaví automaticky zanikají.

Požadavek de facto nuceného rozvodu (či nuceného ukončení partnerství) má neblahé dopady na osobní život transgender osob. Je v rozporu s právem na ochranu soukromého a rodinného života, zaručeným Listinou základních práv a svobod (čl. 10) a Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 8). Sousední evropské země od tohoto požadavku postupně ustupují – v 15 zemích již proto rozvod není podmínkou pro právní změnu pohlaví¹⁵. O protiprávnosti daného požadavku rozhodly soudy například v Rakousku, Německu, Francii či Švýcarsku¹⁶. Německý ústavní soud konstatoval, že požadavek rozvodu pro dosažení souladu mysli a těla u dané osoby narušuje právo na sebeurčení a je v rozporu s lidskou důstojností transgender osob¹⁷. Je třeba zdůraznit, že od požadavku nuceného rozvodu ustoupily i země, které neuznávají stejnopohlavní manželství (Rakousko, Německo, Švýcarsko). Švýcarský okresní soud v St. Gallen situaci, kdy následkem změny pohlaví u jednoho z manželů dojde fakticky k manželství dvou osob stejného pohlaví, okomentoval stručně: „*Tato situace již fakticky beztak existuje.*“¹⁸

¹⁵ Ilga Europe Rainbow map and index 2014, dostupné z: http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials/rainbow_europe.

¹⁶ Köhler, R., Recher, A., Ehrt, J.: Legal Gender Recognition in Europe. A Toolkit. Transgender Europe, 2013, str. 44 – 46.

¹⁷ Německo, Ústavní soud, případ sp. zn.: 1 BvL 10/05 ze dne 27. 5. 2008, citováno z: Köhler, R., Recher, A., Ehrt, J.: Legal Gender Recognition in Europe. A Toolkit. Transgender Europe, 2013, str. 44.

¹⁸ Okresní soud v St. Gallen, sp. zn. SJZ 93/1997 ze dne 26. 11. 1996, citováno z: Köhler, R., Recher, A., Ehrt, J.: Legal Gender Recognition in Europe. A Toolkit. Transgender Europe, 2013, str. 44.

III. Negativní právní dopady v důsledku změny pohlaví

Právní stav, který v oblasti změny genderové identity panuje nyní, s sebou nese značné negativní dopady do života transgender osob.

Nesporně negativní dopady do **soukromého života** transgender osob má skutečnost, že jsou nuceny při řadě příležitostí prezentovat své **osobní doklady**, ve kterých mají uvedeno své biologické pohlaví. Jak bylo uvedeno výše, biologické pohlaví transgender osob zpravidla do větší či menší míry neodpovídá jejich vzhledu a stereotypu, který je k danému pohlaví často přiřazován. **Dopady na rodinný život** se projevují zejména ve vztahu k **dětem**. Změnou pohlaví nedochází ke změnám v rodných listech dítěte ohledně rodiče změnivšího si pohlaví. Rodný list tohoto dítěte zachycuje osobní stav rodičů v době porodu dítěte, takže jakékoliv pozdější změny již nejsou dodatečně zaznamenávány (stejně jako např. rozvod rodičů). To s sebou nutně nese komplikace zejména v případě, pokud jsou děti nezletilé. V situacích, kdy je potřeba prokázat právní vztah k dítěti (při jednání na úradech, se zdravotnickými či školskými zařízeními, ve styku s policií a dalšími orgány činnými v trestním řízení či jinými orgány veřejné moci), patrně bude nutné, aby se transgender osoba prokázala potvrzením zdravotnického zařízení o změně pohlaví. Tento stav však není ideální – není možné se na všechny situace připravit předem a nelze očekávat, že transgender osoby budou mít toto potvrzení neustále u sebe.

Diskutabilní právní úprava je obsažena v **zákoně o matrikách a o jménu a příjmení**, pokud jde o nové jméno osoby, která podstoupila operaci ke změně pohlaví. Zákon stanoví úřední postup matričního úřadu pro případ, kdy tato osoba o změnu jména a příjmení nepožádá. V takové situaci matriční úřad uvede v knize narození její příjmení v souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví¹⁹. Je otázkou, zda je stanovení takového postupu nezbytně nutné a zda tato situace může v praxi vůbec nastat. Změna jména a příjmení je nepochybně zcela zásadní součástí právního uznání genderové identity a proto lze stanovení tohoto úředního postupu vnímat jako úzkostlivou snahu zákonodárce o zajištění toho, aby všechny osoby vedené v evidenci obyvatel disponovaly určitým jménem, které bude zcela v souladu s jejich (novými) biologickými znaky.

V právním vakuu se nachází oblast úpravy **dokladů o dosaženém vzdělání**. Školská zařízení ani jiné vzdělávací instituce vydávající různá vysvědčení, osvědčení či diplomy nemají zákonnou povinnost uvést jimi vydané doklady do souladu s novým právním stavem.

¹⁹ § 72 odst. 5 zákona o matrikách

IV.

Doporučení ke změnám právní úpravy

V návaznosti na shora popsané právní podmínky pro změnu pohlaví a na některé dopady, které s sebou změna pohlaví přináší, PROUD navrhuje následující úpravy v legislativě.

1. Podmínka podstoupení série operací, které fyziologicky uzpůsobí tělo do podoby opačného pohlaví, aby bylo dosaženo právního souladu mezi genderovou identitou a fyzickým vzhledem transgender osob, je v rozporu s právem na tělesnou integritu a lidskou důstojnost. Tato podmínka by měla být zrušena. Úřední změnu pohlaví je třeba podmínit jinými, méně invazivními kritérii a rozhodnutí, zda podstoupit operativní změnu pohlaví, ponechat na jednotlivci.
2. Podmínka věku 18 let pro dosažení právní změny pohlaví je diskriminační. Zákon by neměl podmiňovat přístup ke změně pohlaví dosažením určitého věku. V případě nezletilých dětí je třeba individuálně posuzovat jejich rozumovou vyspělost a konzultovat věc se zákonnými zástupci. Je třeba umožnit uznání genderové identity osobám bez ohledu na to, zda jsou omezeny na svobodě či nikoliv.
3. „Čekací doba“ by neměla být striktní podmínkou pro umožnění formální změny pohlaví. Tato otázka by měla být ponechána na uvážení posuzujícího lékaře, s přihlédnutím k individuální situaci jednotlivce.
4. Podmínka rozvodu (ukončení partnerství či jiného svazku uzavřeného v zahraničí) by měla být vypuštěna ze zákona o specifických zdravotních službách i z občanského zákoníku.
5. V návaznosti na změnu pohlaví u osob, které jsou rodiči nezletilých dětí, je žádoucí umožnit za zákonem stanovených podmínek umožnit úpravu údajů v rodném listě dítěte tak, aby odpovídaly změněnému jménu a pohlaví jeho rodiče.
6. Ze zákona o matrikách a o jménu a příjmení by bylo vhodné vypustit úřední postup matričního úřadu v případech, kdy si osoba, u níž došlo ke změně pohlaví, sama nepožádá o změnu pohlaví.
7. V oblasti dosaženého vzdělání transgender osoby by bylo vhodné zvážit stanovení zákonné povinnosti školským zařízením a dalším institucím provést úpravu vydaných dokladů o vzdělání v souladu se změněným pohlavím dotyčné osoby.
8. Do budoucna by tedy bylo vhodné zvážit takovou právní úpravu podoby osobních dokladů, které by položku „pohlaví“ neuváděly vůbec nebo zavést genderově neutrální číslo.